

Кириченко М.О., доктор філософії, професор кафедри філософії і освіти дорослих, ректор ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України;
Муранова Н.П., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної, освітньої роботи та міжнародних зв'язків ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ОСВІТНЬО-НАУКОВИЙ ФРОНТ УНІВЕРСИТЕТУ В УМОВАХ ВІЙНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА РЕАЛІЇ

Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», що затверджено Законом від 24 лютого 2022 року став миттєвою реакцією на агресію російської федерації на території України [1]. Російська агресія кинула неабиякий виклик всій системі освіти України. Не зважаючи на тривале реформування всіх рівнів вітчизняної освіти, перед Міністерством освіти та науки України, місцевими органами влади, керівниками закладів освіти та освітніх установ постало безліч нагальних проблем, на вирішення яких не було попередньо передбачено зовнішніх та внутрішніх ресурсів.

На засіданні Секторальної робочої групи «Освіта і наука» за участі ключових міжнародних партнерів Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет задля залучення всіх можливих ресурсів, презентував проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. Він зазначив, що «незмінними пріоритетами залишаються: забезпечення сталості та безперервності освіти; створення безпечних умов для навчання та викладання; психологічна підтримка учасників освітнього процесу; відновлення освітньої інфраструктури в найближчому майбутньому; продовження реформ та якісних трансформацій на всіх рівнях освіти [2].

У воєнний період, як показала практика, вітчизняна освіта нагально потребує динамічних змін, інноваційних проєктів, оцінки реального стану проблем, переорієнтації всіх учасників освітнього процесу, нових підходів, методів, принципів щодо організації освітнього процесу, оновлення змісту забезпечення якості освіти та нових поглядів на реалізацію стратегічного розвитку освіти в цілому.

Вища освіта України, як і вся сфера освіти в цілому, у воєнний період постала перед реальними викликами та загрозами, які спроможні призвести до непередбачених втрат у державі. І тому, у таких складних умовах у нелегкий для країни воєнний час постало питання щодо забезпечення стійкості освіти шляхом чіткого дотримання таких її основних принципів освітньої діяльності як: доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою; рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; забезпечення рівного доступу до освіти; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей; інтеграція у міжнародний та науковий простір; інтеграція з ринком праці; гнучкість і прогностичність системи освіти; поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті [3]. Реалізація виокремлених принципів, що передбачені Законом України «Про освіту», у прямому сенсі виявилася під

реальною загрозою під час введення воєнного стану. В аспекті конституційного тлумачення статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність освіти» для всіх учасників освітнього процесу [4].

Згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] та відповідними розпорядженнями МОН України, на час введення воєнного стану ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України перейшов на дистанційну форму навчання на всіх освітніх рівнях.

Перед керівництвом університету та колективом постали доволі неочікувані виклики: виконання графіку освітнього процесу, навчальних програм і планів; забезпечення якості освіти та надання освітніх послуг; забезпечення доступу до освіти; запобігання надзвичайних ситуацій; захист учасників освітнього процесу; надання психологічної допомоги здобувачам вищої освіти, слухачам та працівникам; внесення позапланових змін до внутрішніх нормативних документів тощо.

В умовах воєнного стану ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України визначив основне реалістичне завдання - продовжити реалізацію місії стратегії університету, а також в повному обсязі забезпечити підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних, керівних кадрів освіти відповідно до державного замовлення, підготовку здобувачів вищої освіти на усіх її рівнях; належне і стабільне функціонування університету відповідно до його основних завдань та функцій в умовах війни.

У воєнний період в учасників освітнього процесу виникають потреби, які пов'язані не тільки з їх професійною діяльністю та процесом здобуття вищої освіти, а й реалізацією громадянських обов'язків щодо волонтерської діяльності, дотримання інформаційної безпеки, надання психологічної, первинної медичної допомоги тощо. Тому більш затребуваною на цій початковій стадії воєнного часу стає неформальна освіта, в тому числі й післядипломна. Відбувається мобільне переорієнтування діяльності колективу університету, його менеджменту в частині вироблення нових механізмів, рекомендацій, внесення змін у внутрішні нормативні документи закладу освіти щодо виконання всіх властивих їм функцій у повному обсязі.

Виникає гостра необхідність і потреба подолання загрози руйнації освітнього процесу і втрати керованості структурними підрозділами. Саме у цей період спостерігається значне ускладнення комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, організації освітнього процесу, обмежується можливість проведення не лише аудиторних занять, а й дистанційного навчання в цілому.

Менеджмент ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України у своїй основній діяльності в умовах воєнного стану визначає такі пріоритетні напрями своєї діяльності, а саме: реалізація управлінських і освітніх функцій у повному обсязі на основі цифрових технологій; робота з кадрами, комунікація з працівниками структурних підрозділів; робота з контингентом слухачів курсів підвищення кваліфікації, здобувачами освіти, закладами і установами освіти відповідно до затвердженого плану-графіка на 2022 рік; організація освітнього процесу на всіх освітніх рівнях та в системі післядипломної освіти; створення умов для виконання навчального плану слухачами курсів підвищення

кваліфікації, здобувачами освіти і забезпечення якості освіти та освітньої діяльності; поновлення діяльності системи неформальної післядипломної освіти «Український відкритий університет післядипломної освіти»; організація психологічної служби у новому форматі; участь науково-педагогічних працівників у методичній і науковій роботі; відкриття наукового фронту задля перемоги над агресором, який передбачає і широку громадську діяльність кожного.

За всіма зазначеними напрямками в ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України було накопичено значний досвід роботи в умовах карантинних обмежень COVID-19 упродовж останніх трьох років. Проте в умовах воєнного стану виникли нові ризики і загрози, необхідно було опрацювати та вибрати певний алгоритм дій у разі надзвичайних ситуацій у закладі освіти [5]. Нові кризові виклики, спричинені війною, були враховані також і в управлінській діяльності університету. Ректорат ДЗВО «Університет менеджменту освіти», дирекції інститутів в умовах воєнного стану, перш за все, зосередили зусилля на реалізацію основних функцій управління, а саме: оновлення цілей і завдань діяльності в ситуації кризи, коригування і виконання плану роботи з урахуванням можливостей і загроз, плану-графіка освітнього процесу, оновлення змісту освіти з урахуванням нових запитів споживачів і замовників освітніх послуг, змін у нормативно-правових актах закладу вищої освіти з метою забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності тощо.

В умовах воєнного стану також спостерігалася потреба споживачів освітніх послуг в реалізації власної траєкторії неформальної освіти, що ефективно забезпечили трансформацію професійного розвитку педагогів, здобувачів освіти в умовах війни. Науковцями університету було започатковано акції: «Переможні обрії освіти», відкриті освітні марафони «Сила України – у кожному з нас» та «Навчання і розвиток в умовах війни. Разом до перемоги!». Саме у воєнний час, у порівнянні з довоєнним періодом, спостерігається створення сприятливих умов для розвитку неформальної освіти дорослих та здобувачів освіти, яка викликає неабиякий інтерес в освітянській спільноті та молоді. Сучасна тематика вебінарів, лекцій, семінарів за актуальною під час війни проблематикою сприяла спрямуванню науково-методичного супроводу, переходу освіти та здобувачів освіти нашої держави на роботу в умовах воєнного стану.

Наступним важливим кроком стала організація освітнього процесу з урахуванням можливостей його проведення в умовах російської агресії. Ці можливості обмежуються, на наш погляд, такими чинниками: наявність потенційної і реальної загрози життю учасників освітнього процесу; вірогідність відсутності стабільного Інтернету; можлива зайнятість учасників освітнього процесу громадською діяльністю; участь у територіальній обороні; служба в ЗСУ; ускладнення умов професійної діяльності здобувачів освіти за місцем роботи; стан тривожності та психологічні травми учасників освітнього процесу; ускладнення хронічних захворювань тощо.

І не менш важливим аспектом під час воєнних дій є надання психологічної допомоги населенню, військовим, людям, які постраждали від російської агресії

та потребують психологічної підтримки. За підрахунками Міністерства охорони здоров'я, психологічної допомоги у воєнний час потребують не менш як 60% українців. Попередні дослідження і подібний досвід інших країн, постраждалих від збройних конфліктів, свідчить, що найменше кожна п'ята людина має негативні наслідки для психічного здоров'я. У кожній десятій ці наслідки на рівні середньої і високої тяжкості [6].

Враховуючи великий накопичений досвід під час COVID-19 науково-педагогічні працівники кафедри психології та особистісного розвитку ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України запропонували психологічну допомогу для людей, які є потерпілими під час воєнних дій, перебувають на інших територіях в Україні та далеко за її межами, а також систематично здійснюють психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Важливу роль у цьому процесі відіграє існуюча в університеті з 2020 року психологічна служба «PSY U2», яка допомагає широкому колу громадян України справитися зі стресовими ситуаціями, що спричинені військовою агресією, подолати наслідки травматичних подій, які стали свідками трагедій, запобігти розвитку психічних захворювань та ускладненню хронічних захворювань тощо.

Переорієнтація у роботі психологічної служби «PSY U2» відкрила нові можливості і у підготовці кваліфікованих психологів у рамках організаційно-відмінних форм виробничої та переддипломної практики, проведення психологічних консультацій здобувачам вищої освіти, здійснення психологічного супроводу процесу навчання, тематичних занять, круглих столів, дискусій з питань освіти, підготовки та професійного розвитку фахівців, семінарів, конференцій, форумів, адаптації та поширення інноваційних програм і проєктів, розробки науково-теоретичних і науково-практичних підходів в галузі психології, поширення інформації щодо впровадження новітніх психолого-педагогічних технологій в освітній процес, різних форм обміну досвідом інноваційної діяльності (педагогічні майстерні, консиліуми, практикуми, майстер-класи тощо) та інших оновлених за змістом форм роботи.

Перші дослідження під час російської агресії показала посилення національної єдності. Так 61% респондентів вказали на згуртованість і спротив українського суспільства, як на запоруку перемоги. Цей чинник вийшов на друге місце після віри у Збройні сили України. Про згуртованість заявили 86% населення України. У ключових питаннях спостерігається ще більша згуртованість [7].

У воєнний період науково-освітянська спільнота України виокремила свій науковий фронт, як прояв саме національної єдності. Працівники Університету менеджменту освіти у перші дні війни зосередили свою увагу на широкій громадській діяльності, ставши повноправними членами наукового фронту, почали займатися соціально важливими справами за ради перемоги. Вони вступають до територіальної оборони, виготовляють коктейлі «молотова», організують видачу гуманітарної допомоги евакуйованим, займаються евакуацією людей та розміщенням потерпілих у безпечних зонах, розподіляють гуманітарну допомогу, створюють сайт «Обітниця допомоги і захисту Божого

всім, хто возлюбив Його», беруть участь у «Волонтерському русі України», є засновниками і волонтерами Центру гуманітарної допомоги Оболонської районної організації ТОВ Червоного Хреста України, переймаються проблемами щодо організації евакуації громадян України до Республіки Польща, Румунії, Молдови, матеріально допомагають ЗСУ, надають гуманітарну допомогу переселенцям та дітям-сиротам, сприяють вивезенню біженців із України за кордон, виконують роботу волонтерів-перекладачів у притулку для біженців у країнах ЄС, надають психологічну допомогу українським біженцям в межах волонтерської роботи психологами-консультантами кризової служби «Телефон довіри», співпрацюють із благодійними організаціями в межах України та в Республіці Польща для допомоги українцям в умовах воєнного стану, проводять індивідуальні консультації тимчасово переміщеним особам (щодо проблематики посттравматичного стресового розладу, адаптації дітей в нових умовах), здійснюють гуманітарну та інформаційну підтримку здобувачів вищої освіти, виконують завдання по забезпеченню військових частин ЗСУ вантажною технікою, беруть участь як водії у транспортуванні вантажівок до місць призначення, організовують закупівлю запасних частин та паливно-мастильних матеріалів для ЗСУ тощо.

Отже, військова російська агресія проти України виявила і загострила проблеми в системі освіти, які мають суттєві ризики щодо розвитку і реформування вітчизняної освіти і науки. Система роботи закладів вищої освіти в умовах воєнного стану і в повоєнний період потребують значної трансформації усієї системи як в цілому, так і всіх її напрямів роботи зокрема. Варто виокремити проблеми, що пов'язані з управлінням закладів освіти, безпечними умовами праці всіх учасників освітнього процесу, особливостями організації освітнього процесу, професійним розвитком педагогів, підготовкою персоналу, розвитком системи психологічних служб. Значну увагу у повоєнний період рекомендовано приділити оновленню системи освіти (як гнучкої та прогностичної) та розвитку педагогічного потенціалу України, впровадженню інноваційних проєктів, відновленню сучасної інфраструктури, формуванню у молоді почуття патріотизму, а у населення – громадського обов'язку. Починати треба, перш за все, з оцінки реального стану вітчизняних проблем, оновлення змісту освіти, розробки нових реформаторських стратегій в галузі освіти. Вирішенню значної частини проблем, безумовно, сприятиме інтеграція науки та освіти, а також інтеграційні процеси, що пов'язані з міжнародною освітянською спільнотою.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. *Верховна рада*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 10.06.2022).

2. МОН презентувало проєктні пропозиції для вирішення нагальних проблем української освіти у воєнний та післявоєнний періоди. *МОН України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-prezentovalo-proyektni-propoziciyi-dlya->

[virishennya-nagalnih-problem-ukrayinskoyi-osviti-u-voyennij-ta-pislyavoyennij-periodi](#) (дата звернення: 10.06.2022).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VII, ст. 6. Станом на 6 квіт. 2022 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%B8+#w1_1 (дата звернення: 10.06.2022).

4. Конституція України : від 28.06.1996 р., ст. 53 : станом на 06 квіт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

5. Дії учасників освітнього процесу в разі надзвичайних ситуацій. *Освітній омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/dii-uchasnykiv-osvitnoho-protsesu-v-razi-nadzvychnaykh-sytuatsiy/2022/01/18/> (дата звернення: 10.06.2022).

6. У МОН розробляють Національну програму психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. *Шкільне життя*.

URL: <https://www.schoolife.org.ua/u-mon-rozroblyayut-natsionalnu-programu-psyhichnogo-zdorov-ya-ta-psyhosotsialnoyi-pidtrymky/> (дата звернення: 10.06.2022).

7. Близнюк Є. Наша слабкість стала силою. Як змінилося українське суспільство під час війни. *Українська правда*.

URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/5/7344136/> (дата звернення: 10.06.2022).

Кривенко О.Г., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки" освітньо-професійної програми «Християнська педагогіка» Навчально-наукового інституту менеджменту та психології
Острианська О.А., кандидат педагогічних наук, доцент, науковий керівник наукової лабораторії «Академічна синергія», доцент відділу наукової роботи, ДЗВО «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РОЗБУДОВИ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ І В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Ключовим завданням духовного розвитку суспільства є забезпечення високої якості духовно-морального виховання дітей і учнівської молоді, що здійснюється в освітньому просторі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) при викладанні предметів духовно-морального спрямування (ДМС). Ідеться про забезпечення «такої моделі вихованості учня,